

1. INTRODUCCIÓ AL PROBLEMA DEL NOM EN RELACIÓ AL PROBLEMA DEL CONEIXEMENT DEL GEMÜT

Quin sentit té cercar la traducció d'un terme filosòfic, i en especial de «Gemüt»? En quines condicions no en tindria?

1. No en tindria o perdria, si més no, bona part del que té si anéssim a la KrV sabent el què diu i un cop acomplerta la tasca d'interpretació: donant a «Gemüt» qualsevol nom, sabríem en tot moment a què correspon. Cal suposar, però, com a condició del fet mateix d'anar a llegir la KrV, que aquest no és el cas.

2. Tampoc tindria massa sentit si Kant, a més de donar-nos el primer element del coneixement per Plató (segons Carta VII), a saber, *el nom*, si bé en alemany, ens hagués donat també el segon, es a dir, la definició o la hipòtesi. Aleshores podríem traduir «Gemüt», amb uns certs marges, com volguéssim, i allò que Kant diria que és el Gemüt a la pag. X de la KrV en seria el seu significat. Però, encara que molt de tant en tant hi ha quelcom que s'aproxima a una definició, ni és prou acurada ni, en cas que ho fos, seria, com no ho era tampoc per Plató, suficient en la mesura en que se'ns donés el seu fonament. De «Gemüt» n'hi ha un ús, un seguit d'aparicions en moments fonamentals, però no una definició o una tematització explícita. El «Gemüt», efectivament, és allò d'on brollen les facultats i capacitats, aquest nus (potser «arrel») que pot fer això i allò, però que roman ocult, ell mateix, en el rerefons de l'exercici d'aquestes possibilitats, com a terme usat, per tant, en la definició de les facultats.

Respecte a la sensibilitat

—«Tal intuïció (aquella mitjançant la qual el coneixement es refereix immediatament als objectes) només té lloc en la mesura en que l'objecte ens és donat. Però aquest, per la seva banda, només ens pot ser donat (al menys a nosaltres, els humans) si afecta d'alguna manera el Gemüt. La capacitat (receptivitat) de rebre representacions segons la manera com som afectats pels objectes, s'anomena SENSIBILITAT» (A19; B33).

—«Anomeno PURES (en sentit transcendent) totes les representacions en les quals no és trobat res que pertanyi a la sensació. Segons això, la forma pura de les intuïcions sensibles en general serà trobada a priori en el Gemüt, on és intuïda en certes relacions tota la diversitat de les manifestacions. Aquesta forma pura de la sensibilitat serà anomenada igualment intuïció pura» (A20; B34-35).

Respecte a la imaginació

—«La síntesi d'aprehensió, doncs, està inseparablement vinculada a la síntesi de reproducció. I, com sigui que aquella constitueix en general el fonament transcendent de la possibilitat de tot coneixement (no només de l'empíric, sinó també del pur a priori), la síntesi reproductiva de la imaginació pertany als actes transcendents del Gemüt i, en relació a ella, anomenem també a aquesta facultat, la facultat transcendent de la imaginació» (A102).

Respecte a l'enteniment

—«...doncs el Gemüt no es podria fer càrrec (o figurar: sich denken) i menys a priori, de la identitat de sí mateix en la diversitat de les seves representacions, si no tingués a la vista (vor Augen hätte) la identitat del seu acte, que sotmet tota síntesi de l'aprehensió (que és empírica) a una unitat transcendent i fa possible la seva connexió segons regles a priori» (A108).

3. Es justament aquesta diversitat en l'aparició i en l'ús (3er. element o «imatge» en Plató) en que fa més difícil la determinació adequada del Gemüt. Perquè, certament, està en totes i cada una de les funcions en que el trobem a la KrV, però precisament per això cap d'elles no pot usurpar el lloc de la totalitat o, per dir-ho millor, el lloc del seu origen, des del qual es pot entendre la totalitat de les seves funcions.

4. Si em deixen acabar d'intentar dir-ho amb Plató, fonamentar en aquest seu origen anhipotètic la definició sempre oberta de Gemüt és el primer pas per arribar al quart element o coneixement.

Què té a veure tot això amb la qüestió terminològica que ens ocupa? Senzillament que, en aquesta recerca, si deixem que sigui el nom el que ens orienti, hi ha moltes probabilitats que ens mal orienti, especialment si el prenem en les seves traduccions més habituals. Com sigui que ni la història de la filosofia comença amb Kant, ni Kant comença amb la KrV, l'opció de triar com a traducció de «Gemüt» alguns dels termes existents, la major part dels quals ja estaven en mans de Kant, implica l'acceptació de connotacions contràries a l'ús que en la KrV se'n fa. La dificultat s'agreuja si, a més, resulta que alguns d'aquests termes (i llurs objectes) han estat específicament tractats per Kant en llurs equivalents alemanys, i no sempre amb

el resultat positiu que hauria de merèixer un concepte tan positivament utilitzat a la KrV.

I això no fa altra cosa que malorientar, quan no ens barra definitivament el pas, en la recerca del punt d'origen de «Gemüt», sempre perceptible, però per això mateix sempre orientada també.

Veiem-ho.

2. ANALISI DE LES TRADUCCIONS EXISTENTS

A) Comencem per la traducció de P. Ribas (Alfaguara. Madrid 1978), la que més amplia difusió ha tingut entre nosaltres.

«Gemüt» s'hi tradueix per «psiquisme». Com el mateix traductor ens assenyalava al pròleg, l'elecció ve de l'article de Javier San Martín «La teoría del yo trascendental en Kant y Husserl» publicat pels *Anales del Seminario de Metafísica* l'any 1974. Aquí es pot llegir, com única aparició del terme, el següent:

«Los análisis Kantianos de la subjetividad en general se realizan en razón del problema de la objetividad, dependiendo las soluciones propuestas de su comprensión de la facultad sensible. Kant empieza en actitud natural, estableciendo una *relación preobjetiva* entre el objeto y el sujeto, ambos en sentido dogmático. Esta relación se establece entre un objeto «hecho» respecto al sujeto y un sujeto capaz de recibir la afección del objeto; el objeto es necesario, y sólo el sujeto es moldeable por el objeto, siendo potencia de ser afectado, es decir «receptividad» y, en cuanto tal, sensibilidad, definida por Kant como la «Rezeptivität der Eindrücke» (A51/B75). Las impresiones son el resultado de la relación preobjetiva. Por ellas se siente afectada mi propia subjetividad, mi psiquismo, *das Gemüt*; tomar conciencia de ese estado de afección es tomar conciencia de mí mismo en cuanto afectado y por lo tanto de las impresiones como datos reales de mi conciencia. El conjunto de estas impresiones constituye la *conciencia empírica*» (pag. 127).

Sembla, doncs, que l'adopció de «psiquisme» ve d'una enumeració —jo diria que relativament despreocupada— que no fa altra cosa que evidenciar la dificultat de traducció, i en la qual «psiquisme» valdria tant com «subjectivitat». Però, a més, es podria entendre (¿?) en aquest text que Gemüt és utilitzat per Kant com el terme subjectiu d'aquesta «relació preobjectiva entre l'objecte i el subjecte, tots dos en sentit dogmàtic». Això aclariria el fet que el Gemüt no sigui tematitzat al llarg de la KrV, perquè, a mesura que el procediment es fa més crític i menys dogmàtic, perd centralitat. Aleshores, però, resultaria que quan Kant tematitza la «relació preobjectiva» ho fa dogmàticament, mentre que quan tematitza la «relació objectiva» ho fa críticament. Aleshores, se m'acut fer-me aquesta pregunta: és que Kant només es planteja la «relació preobjectiva» quan s'equivoca, quan és dogmàtic, tot i que estiguem d'acord en que el problema que el guia sigui el de l'objectivitat? I encara una possibilitat: no començarem a poder esbrinar aquest problema tan bon punt deixem d'interpretar dogmàticament el Gemüt i la seva afecció? Com sigui que, a més a més, lluny de desaparèixer, en cites anteriors l'hem vist realitzar funcions fonamentals pel coneixement críticament considerat, una de dues: o bé la KrV no es desfà del dogmà-

tisme o bé el llargament suposat dogmatisme de l'Estètica no és tal, sinó un altra manera de dir la «intuitus derivativus», o que la nostra intuïció depèn de la presència de l'objecte. Si això fos així, explicar l'afecció consistiria en explicar què vol dir que ens calgui la presència de l'objecte per intuir-lo, és a dir, que ni produïm la presència de l'objecte mitjançant la intuïció (que així esdevindria orginaria) ni hi ha objecte abans de la intuïció (sinó només presència). I el subjecte d'aquesta intuïció derivada, que efectivament és subjecte, però subjecte «en presència» d'objecte, seria el Gemüt. En definitiva, per què no «psiquisme»? Bàsicament perquè és un terme que apunta a una subjectivitat tancada en ella mateixa, aïllada, potser com a objecte de la psicologia empírica i que, ell sí, dogmatitza la traducció de «Gemüt». Potser si alguna cosa podria mig admetre aquest nom fóra el que resulta del «sentit intern», però en tot cas aquest no és sinó aquell «mitjançant el qual el Gemüt s'intueix a si mateix» (A22; B37). «Psiquisme», que és bo per fugir d'«esperit» i no tan bo per fugir d'«ànima», no acaba de fer la peça si pensem que d'una manera o altra hem d'introduir-hi l'espaiabilitat.

Una altra raó per rebutjar aquest terme com a traducció de «Gemüt» és d'ordre econòmic: cal, penso, estalviar termes tècnics quan es tracta de traduir termes que no ho són. El mateix diria en relació a la mateixa traducció, pel que fa a la de «Erscheinung» per «fenòmen», en lloc de fer-ho per «manifestació», car després resulta que Kant fa servir «*Phanomenon*» i nosaltres només recollim la diferència amb una majúscula.

B) Potser caldria considerar la possibilitat de traduir «Gemüt» per «ànima», encara que en aquest cas els inconvenients semblen prou clars. Van prendre aquesta opció, sense voler ser exhaustiu, J. Tissot a la seva traducció francesa de l'Àntropologia (1863) (Librairie Philosophique de Lagrange) i José Gaos a la seva del mateix llibre (per exemple, pag. 118) (Revista de Occidente Madrid, 1935) encara que no de forma exclusiva ni tampoc dominant, atès que ho compagina amb «mente» (per exemple, pag. 27) i «espíritu» (per exemple, pag. 20).

El problema aquí rau en que qualsevol dels usos d'«ànima» ha de passar pels Paralogismes, i, en ells, Kant ja compta d'antuvi amb el Gemüt. En efecte, a l'afirmació general que «Jo, en tant que pensant, sóc un objecte del sentit intern i rebo el nom d'«ànima», Kant contraposarà el fet que jo, en tant que pensant, i en tant que condició d'objectivitat, el que justament no sóc mai és objecte, i que no oferint-me el sentit intern, en tant que intern, res de permanent en el flux de representacions, no em puc conèixer com a substància. Semblants hipòstasis de la unitat de consciència en objecte de coneixement troba Kant en els predicats racionals de simplicitat (qualitat), personalitat (quantitat) i idealitat de la relació externa (modalitat). En tot cas, fins i tot si volem reduir la significació d'«ànima» als dos supervivents, d'una banda el jo pensant i, d'altra, el sentit intern que no ens ofereix com a tal res de permanent, caldria recordar que tant l'un com l'altre han estat posats en funció del Gemüt, que s'intueix a si mateix temporalment i que només pot fer-se càrrec de la seva pròpia identitat si té a la vista la identitat del seu propi acte.

Potser sigui interessant, de passada, fer esment que en els dos únics llocs (A390-391) en que apareix el terme Gemüt en les dues edicions dels Para-

logismes, no ho fa en relació a l'objecte del sentit intern, sinó al de l'extern, en la refutació del sistema de l'«influx físic», concretament en l'aclariment kantianista de la matèria com representació seva (del Gemüt).

C) És l'opció més àmplia i internacionalment acceptada. Sense que la llista vulgui ser exhaustiva, l'han pres:

«Espiritu»

M. García Morente a la seva traducció incompleta de la KrV (Librería General de Victoriano Suárez. Madrid 1928).

Juan de Perojo (Gaspar ed. Madrid 1883) i J. Rovira Armengol (Losada. Buenos Aires 1938).

«Esperit»

A. Tremesaygues i B. Picaud a la seva traducció francesa de la KrV, però afegeixen sempre el terme alemany entre parèntesi (P.U.F. Paris 1950)

M. Foucault a la seva traducció francesa de l'«Antropologia en sentit pragmàtic» (Librairie Philoophique J. Vrin. Paris 1984).

«Spirito»

Giovanni Gentile i Giuseppe Lombardo-Radice (Gius. Laterza i Figli, Bari 1909) a la seva traducció italiana de la KrV.

Es clar que sempre podem pensar que «esperit» *en* Kant volia dir alguna altra cosa que el que volia dir *per* Kant. Però si no ens refugiem en aquesta astúcia resulta que hi ha tot un seguit d'inconvenients tant textuals com temàtics que, en atenció al que «esperit» sí volia dir per Kant, no el recomanen en absolut com a traducció de «Gemüt».

1) Respecte als primers, cal dir que el rebuig kantianista de l'espiritualitat ni tan sols es fa amb arrel germànica, sinó llatina. En efecte, qui s'aventuri a traduir «Gemüt» per «esperit» tindrà de fer l'orni quan arribi, per exemple a:

—A345; B403, on el concepte d'«espiritualitat» (SPIRITUALITAT) és presentat com a compendi i resultat de l'exercici dels tres primers parallogismes per part de la doctrina pura de l'ànima: «Aquesta substància, merament com a objecte del sentit intern, dóna el concepte d'IMMATERIALITAT; com a substància simple, el d'INCORRUPTIBILITAT; la identitat de la mateixa, en tant que substància intel·lectual, dóna la PERSONALITAT, i tots aquest aspectes junts, l'ESPIRITUALITAT...»

—B420: «així doncs, si el materialisme (MATERIALISM) és incapaç d'explicar el meu ser-hi (Dasein), l'ESPIRITUALISME (SPIRITUALISM) és per la mateixa raó insuficient, i la conseqüència és que no podem conèixer de cap manera, sigui la que sigui, res de la constitució de la nostra ànima pel que fa a la possibilitat de la seva existència (Existenz) separada».

2) Un altre text de Kant, tot i que no ens prohibeix traduir «Gemüt» per «esperit», dóna a entendre, tot donant termes alemanys per traduir l'«esprit» francès, que no posava aquest darrer en el camp semàntic de «Gemüt».

—«Geist» és en l'home el principi vivificant. En la llengua francesa,

“Geist” i “Witz” (gràcia o ingeni) porten el mateix nom: Esperit (*en francès a l'original*). En alemany això és diferent. Hom diu: un discurs, un escrit, una dama en societat, etc, són bells però sense esperit (Geist). No és tracta aquí dels recursos de la gràcia (Witz); poden fins i tot ser desagradables perquè el seu efecte no deixa darrera seu res perdurable. Per poder dir que les esmentades coses i persons són plenes d'esperit (Geistvoll), cal que provoquin interès i, a més, mitjançant idees» (Antropologia, 57).

Es clar que si l'«ESPRIT» francès dona per dos pot donar per tres. De fet, en el paràgraf següent Kant en dona l'oportunitat. En efecte, després d'explicar que el geni és el Geist propi de l'individu dotat de talent, que n'ignora la causalitat, refà l'explicació introduint el Gemüt:

«Les forces del Gemüt (DIE GEMÜTSKRÄFTE) han de ser mogudes alhora armònicament mitjançant la imaginació, perquè si no és així no es vivificarien, sinó que es pertorbarien mútuament, i això ha de succeir segons la NATURA del subjecte: per això, també hom pot anomenar geni al talent mitjançant el qual la natura dona la regla a l'art» (Antr. 57).

D'entrada sembla clar que de geni i de gràcia se'n pot tenir o se'n pot no tenir, però de Gemüt, ho som. Dit d'altra forma, hi ha un cert registre en el que el Gemüt pot operar, determinat armoniosament pel seu propi principi vivificador o «Geist» i que fa que aquests Gemüt i Geist individuals (perquè en Kant tots dos són individuals) esdevinguin creadors, genials.

Ara bé, respecte a «Geist», que pot o no, ser genial, quina és la diferència?

«Esperit», en principi, seria la traducció que pertoca a «Geist», però si la donem a «Gemüt», caldrà complicar innecessàriament la d'aquell, si la volem diferenciar. Foucault, per exemple, en el llibre esmentat, tradueix «GEIST ist das BELENBENDE Prinzip im Menschen» (57) per «le PRINCIPE SPIRITUEL est en l'homme le principe qui VIVIFIE». En els «Somnis d'un Vident d'Esperits (Geisterseher)...» és ja admès positivament «Geist» com el principi vivificador i no té res a veure amb el Geist que veu el vident. Acabem de trobar a l'«Antropologia...» que res no ha canviat, al respecte, entre 1769 i 1798. Geist continua tenint el seu lloc en la filosofia crítica encara que hom no pugui edificar res sobre ell. Sense entrar a precisar quin seria aquest lloc, si que ens convé, però, intentar entreveure per què no ha estat ell sinó «Gemüt» qui ha ocupat el lloc fonamental a la KrV.

3) Això ens porta a la tercera raó, ara d'ordre temàtic, per rebutjar «esperit» com a traducció de «Gemüt». Kant, i només Kant, ha pensat sempre, ja des d'abans de 1770, la relació esperit-espai com absolutament negativa. Jo diria que del Gemüt això no es pot afirmar. Es més, diria que l'ús de «Gemüt» (no pas l'elecció del terme) s'ha anat guanyant el seu lloc —a través dels «Somnis d'un Vident d'Esperits (Geisterseher) explicats mitjançant els Somnis de la Metafísica» (1766) de «Sobre el Primer fonament de la Distinció de les Regions de l'Espai» (1769), de la «Disertatio...» (1770) i de l'elaboració de la mateixa KrV— precisament com *el que, en aquest sentit, no pot ser esperit*, com el nus on ha de decidir-se l'estreta relació entre el subjecte i l'espialitat, i no només d'aquesta en relació a aquell sinó també d'aquell en relació a aquesta.

L'espialitat del Gemüt és justament un dels problemes que més pru-

dència recomana a l'hora de traduir el terme. S'ha volgut veure, en el fet que Kant situï l'espai i el temps en el Gemüt, la gran trampa de la KrV, atès que d'ella resulta una espiritualització de sortida, que ja serà irreversible, fins el punt de fer inútil tota «Refutació de l'idealisme». Es proposa, aleshores, no ja traduir el Gemüt per X, sinó substituir-lo per la corporeïtat pròpia, difusa i il·localitzada, prèvia al meu enfrontament amb altres cossos que em donaran el lloc. I en un moment determinat potser el que cal és decidir si prescindim del Gemüt, però abans cal pensar-se si allò que el substituirà és capaç d'assumir tot el que el Gemüt assumeix (no només immediatesa, sinó mediació; no només experiència, sinó reflexió...) Es cert que Kant parla molt poc del propi cos i quan ho fa es tracta d'aquest cos entre altres cossos, com quan per exemple diu que:»... que jo diferencio la meua pròpia existència, com ésser pensant, d'altres coses fora de mi (de les que forma part el meu cos) és igualment una proposició analítica» (B419). Ara bé, aquest cos entre cossos fora de mi ha guanyat aquest «estar fora» i «estar entre» en la intuïció externa que situant-los enfront m'ha situat entre ells (perquè tinc un cos). Però quina mena d'intuïció és aquesta? Una intuïció derivada, que requereix la presència. Doncs bé, de la mateixa manera que l'objecte intuït ha brollat amb totes les seves relacions desde la seva presència, que és la il·limitació que la intuïció limita, aquest meu cos entre cossos, al qual fan relació les relacions dels altres, així com aquest «quedar-se tots fora de mi», cal que es dugui a terme des de l'«estar en presència» propi d'aquell que intueix, i del qual constitueix la seva pròpia il·limitació. Kant no parla del cos de la presència. Si ho hagués hagut de fer, ja ho hauria fet, probablement, en el «Primer Fonament de la Diferència entre les Regions de l'Espai», on l'espai absolut porta en ell mateix l'esquematzació en regions que, essent, alhora, condició de la localització dels cossos (inconguents) i regionalitzat per la seva relació al nostre cos, implica que aquest darrer no sigui encara cos entre cossos, sinó cos en la presència. No en parla, però aquest que intueix i limita des del seu il·limitat «estar en presència», aquesta subjectivitat que té com a raó de la seva finitud la seva pròpia il·limitació, serà ben aviat el Gemüt.

Per què, aleshores, Gemüt millor que Geist i, per nosaltres, millor que «esperit» o «ànima», o «ànim» (que Kant en algun moment considera una bona llatinització de Gemüt)? Perquè mentre tots ells són el contrari d'un cos localitzat, són el que no és cos, allò que el vivifica, etc, Gemüt és quelcom que ell mateix s'espaiatza i s'encarna i es fa cos entre cossos i habita en la constant possibilitat de l'espai.

Però al capdavall, i intentant portar la qüestió terminològica i no només terminològica, al que em sembla el límit de la seva dificultat, què té d'intraduïble el mateix terme? Potser que en els seu objecte es sobrecarreguen alguns problemes greus per a la interpretació de Kant. Quan dic «intraduïble» —i perquè no vull que això sigui una fugida— em mou la sospita que el Gemüt en el fons, i si hem de copsar-lo en l'origen del seu desplegament, no acaba d'adequar-se a cap possible terme de referència subjectiva, ni potser tan solament a la que, seguint un criteri històric —ho veurem— constituirà la meua tímida proposta de traducció. Gemüt, en la seva primera acció, és condició de possibilitat del subjecte no menys que de l'objecte. Només voldria recordar que, en la mateixa deducció subjectiva i clarament aïllada de les tres fonts subjectives del coneixement, prèvia i fona-

mental condició de la triple síntesi compositiva, hi ha un gest irreductible a tota construcció perquè dóna allò constructible. Es tracta de la sinòpsi (A97). Sinòpsi que no val atribuir a un subjecte constructiu, perquè és a partir d'ella que és possible la construcció o síntesi, ni tampoc, el que a mi em sembla més important, a la temporalitat del subjecte. Perquè no? Perquè és per la sinòpsi que entrem en el temps (i en l'espai però, abans en l'espai que en el temps), puix ella és aquesta unitat absoluta presa en l'instant de que ens parla Kant en la «síntesi d'aprehensió», tot atribuint-la al Gemüt. Entrem en el temps pel límit del temps que és l'instant. Límit del temps i unitat absoluta (que és tan com dir espai sense espacialització, diferenciació o relació interna): així és com comencem a ser subjectes, com comencem a estar enfront de quelcom. Tota subjectivització no apareix sinó en la infinita feineda sintètica, i efectivament comença en la síntesi d'aprehensió, val a dir, en la possibilitat del Gemüt de distingir la successió d'instants en l'aprehensió del divers de la unitat absoluta sinòptica, que la espacialitza així internament. Des que en Kant hi ha una sinòpsi, no n'hi ha prou, com voldria el constructivisme —jugui aquest a favor o en contra de Kant—, amb començar explicant que la consciència empírica és una successió d'instants que la consciència trascendental compon tot esquematitzant les categories en el temps. Al que tendeix en el fons el constructivisme és a oblidar el que en Kant és el nucli d'allò «estètic»: que el límit és límit d'una il·limitació, que la intuïció requereix la presència i, en conseqüència, que tota sèrie temporal, tota successió d'instants, tota síntesi de límits, arrenca d'una limitació sinòptica de la presència que jo m'atreveixo a confessar que és l'únic que em fa comprensible d'una forma prou radical el fet de la finitud de la intuïció.

3. PROPOSTA DE TRADUCCIÓ

Després de tot el que hem tractat, em semblaria superficial pretendre donar una solució definitiva i que no pugui ser objecte de consideracions crítiques. Però tampoc cal perdre de vista que la traducció de «Gemüt» ha de ser fonamentalment adequada per aquells estudiants que comencin a estudiar Kant i per aquells altres estudiants que continuïn estudiant-lo, i que, per això, cal que assumeixi dues funcions: primera, permetre la investigació sobre què és el Gemüt, si aquesta qüestió arriba a despertar el nostre interès i no la deixem dormir en el cul de sac del seu ús, que, a més, perd els límits amb els altres usos, com ara el de «subjecte», el de «nosaltres», etc; segona, en cas que el més convenient sigui deixar-la dormir per tal d'estudiar altres aspectes de l'obra de Kant, ha de permetre una neutralitat a aquest somni, per tal que no condueixi, per via de connotacions o d'incoherència terminològica, a un pas barrat. En atenció a això voldria presentar les següents consideracions:

—Que en vistes d'investigar, no és el pitjor que podem fer deixar «Gemüt» en una certa ambigüetat perquè vagi prenent el seu propi contorn i mantenir el terme original, encara que en l'alemany actual hagi pres connotacions més estrictament afectives.

—Que si cal i quan calgui traduir-lo, hi ha un terme llatí que Kant ha

usat i que no és susceptible de topar amb altres termes que Kant també ha usat. El subjecte de la «Dissertatio» és, efectivament, la «ment». Sense que l'enumeració vulgui ser exahustiva, han utilitzat aquesta traducció:

—R. Torretti en el seu llibre sobre Kant (Manuel Kant. Estudio sobre los Fundamentos de la Filosofía Critica». Ediciones de la Universidad de Chile. Santiago de Chile, 1967).

—Fdo. Montero Moliner en el seu «El Empirismo Kantiano» (Dto. Hist. de la Filosofía. Universidad de Valencia, 1973).

—En algun moment, com hem vist, va passar pel cap a J. Graos en la seva traducció de l'Antropologia (Revista de Occidente. Madrid, 1975).

—El traductor a l'anglès que he pogut consultar: J.M.D. Meiklejohn Enciclopedia Britanica. Chicago, London, Toronto, Genova, Sidney, Tokyo, Manila, 1952 i probablement la major part dels traductors i estudiosos anglosaxons de Kant.

—Que, amb moltes probabilitats, l'encert d'aquests darrers no és sinó el resultat d'un joc de miralls que té el seu origen, segons hipòtesi del Dr. Jordi Sales que algun dia caldria confirmar, en la traducció alemanya de Hume que Kant va llegir. Si aquest traductor va traduir «mind» per «Gemüt» ja tenim pecador, però en la mesura que en la «Dissertatio» Kant en va ser còmplice llatí i en la KrV, còmplice germànic, sembla que tenim també un pecat al qual apuntar-nos.